

2.10. Válaszok, megjegyzések a kreatív-produktív gyakorlatokkal kapcsolatos kérdésekre, megállapításokra

BENKES ZSUZSA—PETŐFI S. JÁNOS

Az itt következő válaszokat és megjegyzéseket a kérdések, illetőleg megállapítások szerzőjére és a szóban forgó szövegrészre utaló (apozitróffal ellátott) szimbólumok tagolják.

1. Válaszok Raisz Rózsa [= R] kérdéseire

R/1' Mind az analitikus-kreatív, mind a kreatív-produktív szövegmegközelítés szoros kapcsolatban áll a szemiotikai textológiával, ha az utóbbi esetében ez a kapcsolat talán nem is annyira szembetűnő.

A kapcsolat alapját a szemiotikai textológia 'szövegszemlélete' képezi. Ezt illetően itt elegendő talán a következő három szemléletelmre utalni: a jelkomplexus összetevő-szerkezetére, a kompozicionális felépítés szintjeire és egységeire, valamint a rendszerű és kontextuális ismeretek megkülönböztetésére.

Amint az a kreatív-produktív gyakorlatokat tárgyaló eddigi publikációinkból jól látható, a gyakorlatokat minden esetben a *jelkomplexusok négy alapösszetevője* (Ve+Velm, Fo, Se, Relm+Re) szerint tagoltuk. Természetesen minden alkalommal hangsúlyoztuk, hogy az összetevők latin nyelvű szemiotikai textológiai elnevezéseit nem szükséges gyakorlataink elvégeztetése során megtanítanunk (sőt használnunk sem). Amit fontosnak tartunk, az az, hogy a gyakorlatok végzői (be)lássák e négy összetevő megkülönböztetésének jelentőségét és hasznosságát.

Ami a *kompozicionális felépítés* szintjeit és egységeit illeti, azok valamennyi összefüggésre vonatkozó gyakorlat esetében jelentős szerepet játszanak. Különösen fontosnak tartjuk az úgynevezett 'középszint' és a 'makroszint' megkülönböztetése szükségességének a tudatosítását, mind a lexikai, mind a poétikai (metrikai-ritmikai) felépítéssel kapcsolatban.

A *lexikai középszintre* (nagyjából az egyszerű mondat nagyságrendű megnyilatkozások szintjére) vonatkozó gyakorlatok elsősorban a 'grammatikai kérdések' tárgyalására adnak lehetőséget. A *lexikai makroszintre* vonatkozóak ezzel szemben egyrészt a nyelv(észet)i elemzés lehetőségei határainak a tudatosítására (az összetett mondat nagyságrendű megnyilatkozásokkal kapcsolatban éppúgy, mint a mondattömb nagyságrendűekével, minthogy ezeknek a kompozícióegységeknek a szerkezete csak részben magyarázható nyelvészeti ismeretek felhasználásával), másrészt annak elemzésére, hogy mi módon befolyásolja (mi módon segíti) annak a tényleges vagy elképzelt 'világdarab'-nak a felépítése annak a szövegvehikulumnak a felépítését, amelyben ez a világdarab az elemző(k) feltételezése szerint kifejezésre jut.

Hasonló megállapításokat tehetünk a *poétikai közép- és makroszintre* vonatkozóan.

A lexikai és poétikai kompozíció szintjeivel (különösen pedig a makroszinttel és annak egységeivel) kapcsolatban fontos kérdés továbbá egyrészt e kétfajta kompozicionális szint egymáshoz való viszonyának elemzése, másrészt annak a kapcsolatnak a vizsgálata, amely e szintek lexikai-poétikai tagolása és a vehikulum (a szöveg fizikai megjelenési formája) akusztikai, illetőleg tipográfiai tagolása között egy-egy esetben fennáll.

A rendszerű és kontextuális ismeretek megkülönböztetésének szükségszerűségével kapcsolatban itt a következő két dolgot szeretnénk hangsúlyozni.

Rendszerű lexikai ismeretekkel — a szó szigorú értelmében — voltaképpen csak az egyszerű mondatok (azaz a lexikai kompozicionális középszint egységei) formai felépítésére vonatkozóan rendelkezünk; *rendszerű poétikai ismeretekkel* a verssortípusok (azaz a poétikai kompozicionális középszint egységei) és néhány verstípus (néhány poétikai makrokompozicionális egység) formai felépítésére vonatkozóan. A jelentéstani felépítéssel és a többi jelkomplexus-összetevővel kapcsolatban csak többé-kevésbé *konvencionizált* (rendszerbe nem foglalt) *ismeretekről* beszélhetünk. Formai és jelentéstani *szövegtani ismereteink* olvasmányaink változatosságának és mennyiségének mértékében növekszenek.

Egy-egy szöveg elemzésekor az elemzéshez szükséges *kontextuális ismereteket* rendszerű és konvencionális szövegtani ismereteink alapján 'hozzuk létre'. Az úgynevezett kreatív-produktív gyakorlatoknak a szerepe többek között az, hogy ezeknek a kontextuális ismereteknek a jellegét megvilágítsa: amikor ugyanis az elemzők egy 'preparált' szövegen végeznek elemzést előkészítő gyakorlatokat (vagy maguk alakítanak át adott szövegvehikulumokat), azt mutatják be, hogy az elemzendő szempontra vonatkozóan milyen szövegtani ismeretekkel rendelkeznek. Ezeknek a gyakorlatoknak az eredményeit ismerve, a tanár biztos(abb) alapokon irányíthatja az (analitikus) elemzés folyamatát.

R/2' Természetesen ismeretesek olyan „gyakorlati, metodológiai fogások”, amelyek a kreatív-produktív módszer előzményének tekinthetők: itt az *idegen nyelvű irodalmat* illetően elég talán a *Szövegtan és verselemzés*, valamint a *Szövegtan és prózaelemzés* című kötet „Tallózás” című fejezetében bemutatott, illetőleg a *Szemiotikai szövegtan* eddigi köteteinek recenzióiban tárgyalt angol, francia, német és olasz nyelvű munkákra, a *magyar nyelvű irodalmat* illetően pedig például HERNÁDI SÁNDOR munkáira utalni.

Ezeknek az „előzmények”-nek egyike sem épül azonban *átfogó szövegtani koncepcióra*. A mi törekvésünk ezzel szemben az, hogy a kreatív-produktív gyakorlatok alkalmazásával ilyen koncepciót is közvetítsünk! Ezt annál is inkább fontosnak tartjuk, mert a szövegtani kiadványok szaporodtával — annak következtében, hogy az esetek többségében ezek nem nyújtanak megfelelő metodológiai háttérrel — a szövegtani alapkérdések elméleti és terminológiai tisztázódottsága, sajnos, nem növekszik oly mértékben, mint amilyen kívánatos lenne!

R/3' Annak, „hogy bizonyos szakemberek kétségbe vonják a művészi szövegek gyakorlati célból való átalakításának helyességét”, a *szemiotikai textológia* vonatkozásában véleményünk szerint a 'kellő tájékozottság hiánya', 'félreértés' vagy egyfajta 'fetiszmus' az oka.

Az általunk alkalmazott (vagy alkalmaztatott) átalakítások *kizárólagos gyakorlati célja* az *eredeti* művek alaposabb megismerése. Azt, hogy ezek a gyakorlatok ennek a célnak az elérésére alkalmasak, a gyakorlatokat alkalmazó tanárok tapasztalatai meggyőzően bizonyítják, illetőleg erről az eddigi publikációkból bárki meggyőződhet. Ha valaki ennek ellenére meg kíván maradni a fent idézett álláspont mellett, úgy hisszük, olyan szövegmegeközelítési lehetőségről mond le, amelynek előnyei más módon nem pótolhatók!

R/4' Az analitikus-kreatív szövegmegközelítés kérdéseinek tárgyalását éppúgy feladatunknak tartjuk, mint a kreatív-produktív szövegmegközelítését. Munkánkat két okból kezdtük ez utóbbival: egyrészt azért, mert a *szemiotikai textológia* keretében a kreatív-produktív szövegmegközelítés szükségszerű előkészítése az analitikus-kreatív-nak (lásd fent a rendszerszerű és kontextuális ismeretekről mondottakat), másrészt azért, mert ez a fajta — szövegtani megalapozású — szövegmegközelítés eddig nem került alkalmazásra az iskolai gyakorlatban.

2. Megjegyzések Palotásné Nagy Éva beszámolójához

Minthogy ebben az esetben a kreatív-produktív gyakorlatok alkalmazása során szerzett tapasztalatok beszámolójáról van szó (és nem nekünk feltett kérdésekről), csupán két dologra szeretnénk még egyszer rámutatni:

— a kreatív-produktív gyakorlatok (ahogy ebből a beszámolóból is kiténik) *irodalommal* és *nyelvtannal* kapcsolatos szövegtani ismeretek elsajátíttatására vagy elmélyítésére *egyaránt* alkalmasak;

— bár a mások által más kontextusokban elvégzett gyakorlatok 'szolgai másolás'-a sem 'ártalmas', hasznosabb, ha a tanár *az éppen megtárgyalandó irodalmi vagy nyelvtani kérdésekhez készít elő* a tananyaghoz szervesen kapcsolódó és osztálya szintjének megfelelő gyakorlatokat!

A különféle kreatív-produktív gyakorlattípusok *pedagógiai alkalmazását* illetően — hivatkozva mindarra, amit a kérdésekre adott válaszainkban már ezzel a témával kapcsolatban megfogalmaztunk — ismételten is kiemeljük a következőket.

— Az a szöveg, aminek keretében a bemutatott feladatokat megfogalmaztuk, nem, vagy nem csak az irodalmi szövegek szövegtana, azaz ezek a feladatok bármilyen szövegre vonatkozóan elvégezhetőek, bármely tantárgy tankönyvi szövegeire éppúgy, mint bármely tetszőleges szövegre.

— A szövegtan és a bemutatott kreatív-produktív gyakorlatok jellegéből következően nem releváns az a kérdés, hogy a tárgyalt feladatokat irodalomórán vagy nyelvi órán kívánatos-e alkalmazni. Ezek a feladatok ugyanis egyidejűleg szolgálhatják mind az irodalom-, mind az anyanyelvtanítás céljait.

— Továbbá, az eddigi publikációinkban bemutatott feladatokkal analóg feladatok természetesen alkalmazhatók az idegen nyelvek tanítása keretében is. Meggyőződésünk, hogy ez nemcsak hasznos, hanem igen kívánatos is lenne. — A *Szemiotikai szövegtan* jelen kötetében ezzel kapcsolatban lásd TÓTH SZERGEJ és VASS LÁSZLÓ „Idegen nyelvű szövegek kreatív-produktív megközelítése I. Gyakorlatok orosz nyelvű szövegekkel magyar nyelvű és szociokulturális háttérrel” című tanulmányát.

— A gyakorlattípusokat alkalmazóknak szem előtt kell tartaniuk, hogy ezek a gyakorlatok csupán megelőzik bizonyos nyelvi kérdések rendszeres tárgyalását, illetve egy bizonyos szöveg elemzését, de nem helyettesítik azt. Egyrészt arra szolgálnak, hogy a tanulókat érdekeltébbé tegyék a szóban forgó témák iránt, másrészt arra, hogy a tanár számára világosabbá tegyék azt, az adott osztály által az adott témákra vonatkozóan birtokolt ismeretanyagot, aminek háttére előtt az oktatást eredményesebbé teheti.

— A már bemutatott feladatok *mintáknak* tekintendők, és nem bármilyen kontextusban, bármikor egy az egyben alkalmazható receptek halmazának. A feladatok megoldása a tanulók kreativitását, produktivitását kívánja meg, a feladatok megválasztása

viszont a tanárokét. A tanárnak kell ugyanis eldöntenie, hogy *melyik* osztályban, *melyik* téma tárgyalásához, *milyen* feladatok alkalmazását tartja legcélravezetőbbnek.

— A tanároknak nemcsak abból a szempontból kell kreatívnak lenniük, hogy egy adott osztályban egy adott témához az alkalmas feladatot megválasszák, hanem abból a szempontból is, hogy az elvégzett gyakorlatok eredményeit mind a maguk, mind a tanulók számára optimálisan hasznosítani tudják.

3. Válaszok Bókay Antal [= Bk] kérdéseire

BÓKAY ANTAL kérdéseivel kapcsolatban előljáróban azt kívánjuk megjegyezni, hogy ezek a kérdések — alapvető jellegükre és komplexitásukra való tekintettel — valószínűleg egy önálló konferencia témáját kellene hogy képezzék. Válaszaink ennek következtében itt a kreatív-produktív szövegmegközelítést érintő kérdésekre is csak parciálisak lehetnek, és elsősorban további eszmecserék előmozdítására szolgálhatnak. (Az analitikus szövegmegközelítésre vonatkozó válaszokat lásd PETŐFI—VASS írásában.)

Bk/3' A szemiotikai textológia a 'szöveg-halmazok'-at a koncepcióját meghatározó elemek szempontjaiból rendezi. Ezekhez az elemekhez tartoznak mindenekelőtt a *kommunikációs-szituációk*, a *szövegalkotó tényezők* — az adott szöveg fizikai hordozója [a *vehikulum*], a fizikai hordozóhoz rendelhető mentális kép [a *vehikulum-imágó*], a fizikai hordozóhoz rendelhető formai felépítés [a *formáció*], a fizikai hordozóhoz rendelhető szemantikai felépítés [a *sensus*], annak a világdarabnak a mentális képe, amely az interpretátor feltételezése szerint az adott fizikai hordozóban kifejezésre jut [a *relátum-imágó*] s adott esetben maga a szóban forgó világdarab [a *relátum*] is — és az *organizációs-típusok*.

Ezek, a koncepciót meghatározó elemek egyrészt lehetővé teszik egy olyan *kommunikációs-szituáció*-t, valamint egy olyan *szöveg-* (vagy talán helyesebben: *kommunikátum-*) tipológia létrehozását, amelyek valamennyi, oktatásban felhasznált szöveget (kommunikátumot) figyelembe vesznek. Másrészt eszközt (és módszert) is jelentenek ezeknek a szövegeknek mind az analitikus-kreatív, mind a kreatív-produktív megközelítéséhez. Ami ez utóbbit illeti, tapasztalataink azt mutatják, hogy a kreatív-produktív gyakorlatokat egyaránt alkalmazni lehet tizenévesek irodalomóráin és főiskolai, egyetemi hallgatók irodalmi (sőt filozófiai) szemináriumain.

A szemiotikai textológia koncepciója (ahogy erről már korábban is szó esett) úgy lett megalkotva, hogy szerves részét képezhesse egy — az oktatás valamennyi szintjére kiterjeszhető — *studium generale*-nak. (Ehhez a kérdéshez lásd bővebben „A szemiotikai textológia mint egy *studium generale* egyik lehetséges eleme.” In: VASS LÁSZLÓ (szerk.): *Magister Emeritus 1993*, Szeged, JGYTF Kiadó, 1994. 85-116.)

B/4' Meggyőződésünk, hogy a szemiotikai textológiai szövegmegközelítésekre (amelyek között a kreatív-produktív megközelítés kitüntetett szerepet játszik) felépíthető egy, a közoktatási folyamat egészére kiterjedő irodalomtanítási (és nyelvtanítási) modell. Ez a meggyőződés elméleti szinten azokból az argumentumokból is levezethető, amelyek a szemiotikai textológia '*studium generale* alapelem' jellege mellett szólnak, minthogy az irodalomtanítás a 'szöveg-tanítás'-nak csupán egyik szektorát képezi.

Ami magát az irodalomtanítást illeti, arról itt a következőket szeretnénk mondani.

Köztudott, hogy a magyar közoktatásban néhány éve megszűnt az 'egytantervűség', így a magyar nyelv és irodalom tanításához is többféle magyar nyelv és irodalom tanterv áll a tanárok rendelkezésére. A választható tantervek többsége a magyar nyelv tekintetében leíró nyelvtani, az irodalom esetében irodalomtörténeti koncepciót követ. Az elfogadás előtt álló Nemzeti alaptanterv további lehetőségeket kínál, új — következőképpen magyar nyelvi és irodalomtanítási — tantervi koncepciók megvalósítására is.

Mint már arra utaltunk, a szemiotikai textológia mint szövegelmélet és szöveg-szemlélet alkalmas arra, hogy alapul szolgáljon egy választható tantervi koncepcióhoz, de ebben az átmeneti időben — az új követelményeket tartalmazó NAT elfogadásáig — ennek összeállítása nem látszott célszerűnek.

Rövidesen a tanárok rendelkezésére áll azonban a Nemzeti Tankönyvkiadó megjelentetésében a *Szövegtani kaleidoszkóp* című, három kötetre tervezett tanulói segédkönyvsorozat első két kötete a magyar nyelv és irodalom oktatásához a 12—18 éves korosztály számára.

A szerzőket e sorozat létrehozásában a következő — egymással szervesen összefüggő — megfontolások vezették:

- önálló kezdeményezésre való serkentéssel fokozni a tanulók *érdeklődését és kreativitását* a magyar nyelv és irodalom minél behatóbb megismerésére;
- segítséget nyújtani a *kortárs magyar irodalom* legalább egy részének közelebbi felfedezéséhez;
- elősegíteni egy *átfogó szöveg-szemlélet* létrejöttét;
- olyan gyakorlatokat bemutatni és olyan feladatokat összeállítani, amelyek hatékonyabbá tehetik a *szöveg-megformáltság önálló elemző megközelítését*;
- olyan gyakorlatokat bemutatni és olyan feladatokat összeállítani, amelyek hatékonyabbá tehetik a *szöveg-megformáltság önálló alkotó megközelítését*.

Az *Antológia* alcímű (első) kötet közel 200 vers- és prózaszöveget tartalmaz. Valamennyi XX. századi — jelentős részben — kortárs szerző alkotása. A szövegek csoportosításában az alapul választott szöveg-szemlélet a meghatározó: a szövegtani 'kaleidoszkóp' a szöveg-megformáltság fő hordozói szerint hozza létre 'a színes szöveg-megformáltság-ábrákat'. Miközben a tanulók ezt az anatólológiát forgatják, egyszerre ismerkedhetnek meg a kortárs irodalom számos alkotásával és egy — a legkülönfélébb szövegtulajdonságokat figyelembe vevő — átfogó szöveg-szemlélettel.

A *szöveg-megformáltság elemző megközelítése* alcímű (második) kötet részben az *Antológia* szövegeit, részben mintegy 100 újabb szöveget felhasználva nyújt bevezetőt *szövegek elemzésének előkészítését célzó, átalakító műveletek*be. Ezeknek az átalakításoknak az a céljuk: milyen — az eredetitől eltérő — más formába lehet elrendezni az adott szöveg lexikai anyagát ahhoz, hogy az eredeti elrendezést ezekhez a lehetséges más elrendezésekhez viszonyítva, mélyrehatóbban elemezhesük. Míg az *Antológia* 'kaleidoszkóp' jellege abban áll, hogy *különféle* szövegeket csoportosít *egyazon* szöveg-megformáltság-hordozó köré, ez a kötet olyan jelleggel kaleidoszkóp, hogy *ugyanazon* szövegeknek ad *más-más* megformáltságot.

A *szöveg-megformáltság alkotó megközelítése* alcímű (harmadik) kötet — az első két kötetben közölt ismeretekre támaszkodva és azok rendszerét követve — vezet majd be olyan szövegek létrehozásába, amelyeknek előre meghatározott (tematikus vagy megformáltságot érintő) feltételeknek kell eleget tenniük.

Ennek a taneszközcsaládnak — amelynek tanulói segédletként való felvételét a Taneszközjegyzékre a Nemzeti Tankönyvkiadó kérte — az iskolai alkalmazásával kapcsolatosan még a következőket kívánjuk megjegyezni. A kaleidoszkóp-kötetek különféle iskolatípusokban, különféle tantervek, tanítási programok szerint haladó, 12—18 éves korú tanulók körében — tanórai és tanórán kívüli foglalkozások keretében — egyaránt alkalmazhatóak, és egyidejűleg szolgálhatják a magyar nyelv- és irodalomtanítás céljait.

Természetesen a kaleidoszkóp-kötetek alkalmasak arra, hogy egy későbbiekben kidolgozott, választható tanítási program tankönyvcsaládjának részei lehessenek.

*4. Két rövid megjegyzés Szabó Zoltán és Wacha Imre egy-egy — a kreatív-
produktív gyakorlatok eddigi alkalmazási területének a kiterjesztésére irán-
nyuló — megállapítására*

Sz/e' A stilisztikai minősítések kérdésével foglalkozva, SZABÓ ZOLTÁN többek között a következőket mondja:

„Különösen jó alapnak tekintem azt az elemzésváltozatot (gyakorlatot), amelyben egy-egy vers szakaszainak a sorrendjét kell megállapítani, és a választott sorrendet megindokolni. Ez esetben ugyanis nagyon sok stilisztikai jellegű, értékű indoklás lehetséges, amit itt most témánk szempontjából úgy magyarázhatunk, hogy mindez stilisztikai továbbfejlesztése a szóban forgó szövegvizsgálatnak, és így kiindulópontja, alapja lehet egy tényleges stilisztikai elemzésnek.”

Úgy véljük, hogy ez a megállapítás *valamennyi* kreatív-produktív gyakorlatra kiterjeszthető, hiszen mindegyik esetében arról van szó, hogy a gyakorlatok végzői a számukra lehetségesnek tűnő változatok valamelyikét realizálják, és okolják meg. Nagy hasznára válna mind általában a szövegtani kutatásnak, mind közelebbről a stilisztikai kutatásnak (és a stilisztika tanításának!), ha a stilisztika művelői olyan módon is segítséget nyújtanának a tanároknak, hogy világossá tennék számukra, mi és milyen módon hasznosítható a kreatív-produktív gyakorlatok eredményeiből a stilisztikai elemzésekben, illetőleg hogy az ilyen elemzések számára milyen gyakorlatok végeztetése tekinthető különösen szerencsésnek.

W/c' WACHA IMRE a gyakorlatokról szólva, amelyekben „— túlnyomó részben és szükségszerűen — 'előregyártott elemekkel' dolgoztunk”, annak az igénynek ad hangot, hogy

„A törvényszerűségek felismerése után lassan sorra kellene kerülnie az összefoglaló általánosításoknak, mégpedig olyan célzattal, hogy ebből előbb-utóbb egyrészt valamiféle szövegtipológia és műfajelmélet, másrészt pedig — műfajokra és kommunikációs szituációkra is lebontott — szövegszerkesztési útmutató kerekedjék ki. (A szövegszerkesztés szóba beleértem egyrészt a szövegstruktúrát, másrészt a mondatszerkesztést és a szóhasználatot is, a szituativitást is fgyelembé véve.)”

Ami a szövegtipológiát és műfajelméletet illeti, minden bizonnyal érdemes gondolkodni azon, hogy milyen jellegű kreatív-produktív gyakorlatok segíthetnék legeredményesebben ezek létrehozását. Az eddigi gyakorlatok elsődleges célja a szövegmegformáltság vizsgálata volt, és csupán elenyészően kis részük irányult kifejezetten tipológiai ismeretek feltárására.

A szövegszerkesztési útmutatóval kapcsolatban egy kicsit másabb a helyzet. Minden olyan gyakorlat, amely a szövegmegformáltság mélyebb megismeréséhez vezet, közvetve gyarapítja a szövegszerkesztéssel kapcsolatos *általános ismereteket* is, amik nyilván szerves részét kell hogy képezzék a szóban forgó útmutatónak. Ezeket az ismereteket azonban *kommunikációs helyzetektől való függőségükben* is elemezni (és alkalmazni tudni) kell. Itt a gyakorlatok továbbfejlesztésének az iránya kettős: egyrészt kommunikációs helyzetre vonatkozó kérdéseknek a beépítése az eddig alkalmazott típusú gyakorlatokba is, másrészt kifejezetten 'szövegalkotási' kreatív-produktív gyakorlatok kidolgozása.

Az említett témákkal kapcsolatos összefoglaló általánosítások kielégítő megfogalmazhatóságához a megfelelő alap csak kellő körültekintéssel kidolgozott gyakorlatok széles körű alkalmazása útján érhető el. Erre az alkalmazására vonatkozóan itt már jelezhetjük, hogy ennek előmozdítása érdekébe a közeljövőben elkészül egy szövegszerkesztéssel kapcsolatos szövegteni gyakorlatokat tartalmazó iskolai segédkönyv is.

2.11. Válaszok, megjegyzések az analitikus szemiotikai textológiai szövegmezőkkel kapcsolatos megállapításokra, kérdésekre

PETŐFI S. JÁNOS—VASS LÁSZLÓ

Az itt következő válaszok és megjegyzések elsősorban a BÓKAI ANTAL által feltett kérdésekre vonatkoznak. (A válaszokat a szerzőre és a szóban forgó szövegrészre utaló kettős aposztróffal ellátott szimbólumok tagolják).

1. Válaszok a Bókay Antal [=Bk] által feltett kérdésekre

B/1'' Mindenekelőtt szükségesnek tartjuk annak hangsúlyozását, hogy mindhárom BÓKAY által említett megközelítés mögött a befogadó áll: a *befogadó* az, aki

- (1) a szerzőre (valamint a szövegfelépítésre és a világra) vonatkozóan általa birtokolt ismeretek alapján próbál egy, *elsősorban szerzőcentrikus* értelmező interpretációt létrehozni;
- (2) a szövegfelépítésre (valamint a világra) vonatkozóan általa birtokolt ismeretek alapján próbál egy *elsősorban szövegcentrikus* értelmező interpretációt létrehozni;
- (3) saját tapasztalata (valamint a szövegfelépítésre és a világra) vonatkozóan általa birtokolt ismeretek alapján próbál egy *elsősorban befogadócentrikus* értelmező interpretációt létrehozni.

Ez a megállapítás azonban három kiegészítő megjegyzést tesz szükségessé.